

УДК 355.02:94(3) "-4"

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОЛЬВІЇ В ПРОТИСТОЯННІ НАВАЛІ ВІЙСЬКАМ ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО

*Стужук С.В., старший викладач
Миколаївський національний аграрний університет*

В історії Ольвії є декілька корінних віх, нерозривно пов'язаних з великими політичними подіями і чітко розмежовують один від одного якісно відмінні історичні періоди. Одним з таких рубежів, виявилися події, пов'язані з обороною міста від македонських військ під командуванням Зопіріона.

На жаль слід зазначити, що наративні джерела про Ольвійську державу дуже мізерні. Точніше сказати, з двох більш-менш великих описів, сама по собі Ольвія не є основним об'єктом.

У праці “батька історії” Геродота [1], Ольвія слугує декорацією, перед якою розігрується драматична історія скіфського царя Скіла. У другому – “Борисфенітської промови” [2]. Діон – Хрисостом – ритор – вигнанець із Пруси використовує Ольвію як екзотичний фон, на якому йому зручніше, викладати своє філософське credo про “добре влаштоване місто”.

Хоча зазначені праці безцінні тим, що є свідченнями очевидців, опис військових дій Ольвійської держави, оборонних споруд міста, метою зазначених творів не було.

Інші свідчення уривчасті та розрізнені. Це пояснюється тим, що Ольвія не була втягнута в світові катаклізми стародавнього світу. Тим не менш, саме такого роду джерела дещо проливають світло на події походу Зопіріона.

Так за свідцтвом Макробія – римського сановника і письменника кінця IV ст. н. е. “Борисфеніти, обложені Зопіріоном, відпустили на волю рабів, дали права громадянства іноземцям, змінили боргові зобов'язання і таким чином змогли витримати облогу ворога” [3].

Курцій Руф написав “Історію Олександра Великого Македонського” – одне з найбільш повних життєписів полководця. У вищевказаній праці автор вказує, що Олександр Македонський перебуваючи в Азії отримав звістку, що

“Правитель Фракії Зопіріон загинув з усім своїм військом під час походу проти гетів від раптово налетівшої грози та бурі” і, дізнавшись про це, народ одрисів повстав, після чого майже була втрачена Фракія [4].

Рівень оборонного мистецтва і доблесті ольвіополітів підтверджується розповіддю про спробу македонських саперів прорити підкоп, щоб обвалити західні ворота Ольвії в земляну каверну. Проте захисники фортеці, пробивши зустрічну штольню, “намертво замурували ворогів великими каменями”.

Римський історик Помпей у “Філіпповій історії” цитує мову стратега Зопіріона перед своїми солдатами напередодні збройного вторгнення у Велику Скіфію, одночасно ілюструючи його зневагу до ворога.

Він повідомляє важливу інформацію про значну кількість армії вторгнення, загибелі полководця і всієї армії, а також дає свою оцінку самому Зопіріону і причин походу. “Гл. 2 (16) Зопіріон, поставлений Олександром Великим в намісники Понта, вважаючи, що якщо він не вчинить жодних подвигів своїми силами, то він покаже себе бездіяльним, зібрав тридцятитисячне військо і пішов війною проти скіфів. (17) Він загинув з усім своїм військом і тим самим поніс кару за війну, яку він необачно розпочав проти народу, ні в чому неповинного”. Крім того, є вказівка на величезне значення цієї поразки оскільки перемога скіфів над Зопіріоном ставиться в один ряд із перемогами над Кіром Великим і Дарієм – I [5].

Історик V століття Павло Орозій (385-420) у праці “Історія проти язичників” згадує, що “Зопіріон префект Понта, зібравши тридцятитисячне військо, осмілився піти війною на скіфів і був вщент розбитий, повністю знищений з усіма своїми військами. Частково це синхронізація подій сходить до Епітоми Юстина (Jus. Epit. XII. 1.4)” [6].

До джерел наступного порядку слід віднести повідомлення придворного хронографа царя Філіппа II – Теотомпа, а так само грецького історика – кампілятора – Поліена. Вони надають нам характеристику самого полководця Зопіріона. Так, після перемоги над фракійцями та заволодіння величезної кількості золота (100 талантів), цар довіряє йому казну. А в битві при Хороней Зопіріон, будучи командиром гейтарів – аристократичної гвардії Філіпа II - переслідував “відступаючих фіванців і афінян, багатьох полонив, багатьох умертвив”.

Тільки у кінці XIX було покладено початок систематичного вивчення Ольвії та її військово політичного потенціалу. Головними для нас є праці Латишева В.В. і Фармаковського Б.В. Латишев В.В. випускає том I свого корпусу “Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae”, включивши епіграфічні пам'ятники Ольвії. Дослідження стали зразковою працею, в якій використані всі наявні на той час письмові джерела, включаючи епіграфічні, витягнутий з них максимум інформації та на підставі її побудована гранично можлива історична картина розвитку Ольвії від заснування колонії до її остаточної загибелі. Невикористання автором археологічних джерел [7].

У XIX ст. Фармаковський Б.В. розпочав систематичні археологічні дослідження ольвійського регіону. З 1901 р. Фармаковський Б.В. починає планомірні дослідження ольвійського городища і некрополя. І хоча в його монографії “Ольвія” яка вийшла 1915 році, на жаль, не знайшлося місця для власне історії, переоцінити його археологічні досягнення неможливо.

Важливим аспектом, який розкриває військово-політичний стан Ольвії в період македонської облоги стало просування у вивченні Теменосу. З'ясувалося, що в останній чверті IV ст. відбувається не руйнування, а свідомо реконструкція громадського центру міста, що в свою чергу, було поставлено в зв'язок з прагненням демосу урочисто відзначити свою перемогу [8, 9].

Збірка “Написи Ольвії: 1917-1965” – суплемент до IOSPE. I 2, що включив в себе лапідарні написи, опубліковані після Латишева В.В.

Декрет на честь Каллиника (IOSPE. I2, 25+31) - є однією з найцінніших знахідок, яка на думку Виноградова Ю.Г. проливає світло на заходи поліса, за допомогою яких місто зуміло вистояти проти армії Зопіріона. Каллиник, “будучи чоловіком прекрасним і добрим”, нагороджується величезною грошовою сумою в 1000 золотих і постановкою бронзової статуї за видатні діяння і заслуги надані місту у вкрай важкий час. Завдяки діям Каллиника – скасування боргів і обкладення, звільнення рабів – були мобілізовані всі сили на оборону і Ольвія врятована від македонського завоювання [10]. Крім того цей екстраординарний декрет підтверджує свідоцтво Макробія.

Декрет IOSPE. 12. 325, знайдений в 1841 р. на о. Левка (о. Зміїний) є повністю синхронним з вищевказаному декрету, і згідно думки більшості дослідників також присвячений Каллинику. Пам'ятник проливає світло на події, наступні відразу за відступом війська Зопіріона, звільнення території, що належали Ольвії, зокрема священного острова Ахілла за допомогою військового флоту поліса.

Декрет на честь Протогена, хоча і відноситься до іншого періоду життя поліса, дає нам відомості про те, що під час вторгнення Зопіріона Ольвія не мала кріпосних стін уздовж Гипаніса. Крім того з цього виходить, що місто з цього боку захищав флот Ольвії, якого македонці не мали.

Результати археологічних розкопок Західних воріт Ольвії свідчать про сильну пожежу споруди під час облоги Зопіріона. Деякі вчені вважають цей факт підтвердженням того, що Ольвія все ж була частково взята ворогом.

Проблематика походу македонського війська на сьогодні є дуже дискусійною в сучасній археологічній та історичній науці. Лунають різні, майже протилежні точки зору стосовно приводів та ходу даної експедиції, тільки подальші археологічні дослідження на самому городищі та на території хори держави, можуть надати нам нові свідчення та тлумачення історичних подій, які пов'язують регіон Північного Причорномор'я з життям та діяльністю Олександра Македонського та його держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Herod. IV. p. – С.78-80.;
2. Dio Chrys. XXXVI. p. – С.1 -18.;
3. Macr. Sat. I, 2, 33.;
4. Curt., X, 1, 44.;
5. Trogus, Hist. p. 81 Seel. Iust., IX, 1, 3 = SC, 2, p. – С.51-52, 59-60.
6. Орозій – Hist. III, 18, 1 i 4.;
7. Латышев В. В. Эпиграфические новости из южной России 1906 / В. В. Латышев // ИАК. – Вып. 18. – С. 25-32.
8. Леви Е. И. Ольвийская агора / Е. И. Леви // МИА. – 1956. – № 50. – С. 34-46.
9. Карасев А. Н. Монументальные памятники ольвийского теменоса / А. Н. Карасев // Ольвия. Теменос и агора. – М.; Л.: Академическая книга, 1964. – С. 45-67.
10. Виноградов Ю. Г. Политическая история Ольвийского полиса VII-I вв. до н.э. / Ю. Г. Виноградов. – М. : Наука, 1989. – 245 с.